

Sofokles: Kralj Ojdip

Vrečko, 27.10.2006

- Antična tragedija: V antiki tragedija doseže vrhunec. V tem času nastajajo najboljše tragedije. Človeški duh kralja Ojdipa je dosegel vrh. Ima najboljšo kriminalno zgodbo. Gre za iskanje morilca kralja Laja, ubijalec pa išče samega sebe. Vnaprej lahko predpostavljamo kaj se bo zgodilo.
- Ojdip kasneje doseže IGNORISIS – prepoznanje, ki ga poveže z mero odgovornosti in to odgovornost s svobodo. Svoboda je povezana z odgovornostjo.
- Pisce najbolj zanima, ali se lahko junak odloča sam od sebe, je svoboden, ali pa je odločitev pogojena z božjo vednostjo, božjo usodnostjo? Ojdip je tragičen lik, ki se opira k tem vprašanjem. (Zevs se sprašuje, ali je Odiseja treba še malo pustit na morju, ali gre lahko že domov. Zevs tudi pravi, da ljudje bogove obtožujejo, da so krivi za njihovo usodo, vendar niso. Ve, da lahko človek sam usmerja svojo voljo.) Sofoklesa zanima, do katere mere je človek svoboden. Ojdip se odloča iz samega sebe, čeprav se bogovi še vedno malo odločajo namesto njega. Imamo kombinacijo obojega.
- Lesry je najbolj znan raziskovalec antične kulture. Po njegovem mnenju je Kralj Ojdip najbolj vsestransko delo literature problematike. Ojdipova problematika se pojavlja v:
 1. Marinšič: Grška literatura
 2. Sofoklerski: Grška zgodovina
 3. Shakespeare: Hamlet
 4. Pri slovincih Ojdipova problematika: Ojdip
 5. Ivo Svetina: V Korintu (preden odide v Tebe)
 6. Hrizipos
 7. Branšek Rudolf
 8. Kafkov proces
- Tako Ojdipu kot Hamletu gre za javno razkrivanje preteklosti. Umor kralja Laja in starega kralja Hamleta. V mišnici je mišnica (past). Ojdip in Hamlet sta žrtvi predhodnikov. V obeh delih se pojavi kuga, gniloba.. Da bi Ojdip in Hamlet razkrila nastali položaj, želita razrešiti umor, s tem pa začneta iskati samega sebe. (Kafkov lik, JosefK je zrcalna podoba Hamleta in prava podoba Ojdipa)
- *Sofokles napiše tragedijo, Ojdip na Kolonu. To je Sofoklesova oporoška (404 pr.n.št.), kjer je opisan Ojdipov odhod s sveta. Takrat je Ojdip samoosvetljen. Po Jokastini smrti se Ojdip odloči, da bo slep, ne bo več kralj in da bo odšel iz mesta. Ta Ojdip prosi Kreona (Ojdip 1451), svaka, ki že ima vladarsko žezlo, saj je Ojdip kot kralj odstopil, da mu dovoli da se naseli na goro Kitajron, kjer so mu starši naredili grob. Tako bi izpolnil načrt lastnih staršev, kjer so mu že kot živemu namenili grob.*
- To je povezano s prerokbo. Namreč, kralju Laju in kraljici Jokasti, Ojdipovim staršem, je bilo prerokovano, da če se jima rodi sin, bo le-ta ubil očeta – patricit (očetoumor) in se poročil z materjo. Zaradi te prerokbe dolgo nista imela otrok. Žena je po nekem času opijanila Laja in si naredila otroka, ki pa je bil na nesrečo sin. Tako sta sina, tri dni starega, izročila pastirju, in mu naročila, naj ga odnese na goro nedostopno,

Kitajron. Kdo točno mu je otroka izročil, je bil to kralj, kraljica, oba, kdo drug in kaj točno se mu ukaže, se ne ve. Pastir je ukaz razumel v starem duhu, kako je treba ravnati s kraljevim prvorojencem, da ga ne izpostavi, temveč ga mora, ga je treba, žrtvovati. Skozi noge se mu prebode jermene in se ga obesi na drevo, kjer umre kot žrtev naravi. Pastir je bil eno z naravo, močno povezan s tem obredom. Nehote je napačno razumel svojega kralja. Ta otrok bi umrl in veja bi ozelenela. Ojdip pomeni oteklonogi, ker mu je, verjetno pastir, prebodel gležnje, zato Ojdip celo življenje šepa!!

- *Ojdip zato pravi, da bi moral tu umret, kot sta mu namenila že starša ob rojstvu. (Žrtev naravi, otrok visi z drevesa. Danes za Veliko noč na suhe drevesne veje obešamo jajčka. To je znak plodnosti, velika moč.)*
- *(1035) Ojdip je rekel, da nosi madež že od pleníc. Zaznamovan je že od rojstva. Na vsakem koraku se mu ta sramota kaže. Na ta ritual ga je spominjala njegova hoja. To so mitske rane, ki so nastale v nekem obredu, ki se ga ne sme prekiniti. Če žrtvovana oseba preživi to smrt, ima celo življenje zaznamovano. Ker ni realiziral svoje smrti, bo moral plačevati vse do svoje smrti. Za tiste, ki preživijo ritual velja, da ne smejo več živeti javnega življenja, lahko živijo, vendar samo, če so zaprti v samostanu. (Tipičen takšen primer je Ifegenija. Agamemnom, njen oče jo želi zaklati, žrtvovati, da bi njegova grška vojska lahko odšla v Tebe. To se mu ponesreči in ubije košuto. Ifegenija je zato vse življenje svetnica) Kar se zgodi Ojdipu, je nedopustno. Preživel je ritualno smrt. Svojo smrt lahko preživi samo odmaknjen od sveta, on pa je kralj, ima družino in živi srečno življenje.*
- *Kreon, zbor, ga razume, da želi ponoviti ta ritual, ki ga je preživel ob enem pa ga sploh ne bi smel. Ker mu je bilo prerokovano, da bo ubil svojega očeta in se poročil s svojo materjo, je moral preživeti.*
- *(1348) Ojdip dostikrat prekle tistega, ki ga je snel z drevesa. Če bi takrat umrl bi ne bil v breme svojcem in sebi. Ni bolj nesrečnega človeka od njega. Iz absolutne sreče, ima ženo Jokasto, štiri otroke, sinova Eteokla in Polinejka ter hčeri Antigono in Ismene, je kralj Teb, pade v popolno nesrečo, ko ugotovi, da je on tisti, ki ga išče za umor kralja Laja.*
- *Darovanje se ni posrečilo. Ojdip preživi. Tebanski pastir ga podari Korintskemu pastirju, ker se mu je otrok zasmilil. Polipos in Merope, kralj in kraljica Korinta, nista mogla imeti otrok, bila sta lajava, zato je bil pastir prav vesel, da je otrok kraljeve krvi in bo tako tudi vzgojen, saj jima ga bo podaril. Pastirja sta v tem delu poglavitna, saj zaradi njiju Ojdip preživi.*
- *V Korintu zraste v lepega sina, ne ve, da Polipos in Merope nista njegova prava starša, misli da bo prestolonaslednik. Nekega dne, mu neki mladenič, ki ga je Ojdip porazil v boju, v jezi reče, da kaj mu bo on podtaknjeneč. Ojdip začne o tem resno razmišljati. Pitja mu odgovori, da je on tisti, ki bo ubil lastnega očeta in se poročil z lastno materjo. Ko Ojdip to izve se nemudoma odloči oditi iz Korinta, da se to ne bi zgodilo. Nameni se v neznanu smer. Zaveže si oči in se začne vrteti. Ko se neha vrteti, si oči odveže in reče, gremo. Vidi, da gre proti Tebam. Še enkrat se naključno zavrti in znova se obrne proti Tebam. To je edina možna smer v katero lahko gre, ker ga tja vodi prerokba. On misli, da je svoboden, da bo ušel prerokbi, da je odločitev zrasla v njegovi notranjosti, zato je vesel, da je naključno izbral.*
- *Sofokles govori o odhodu Ojdipa iz Teb. Odpravi se na kolon (sveže nasut grob) s svojima hčerkama, Antigono in Ismene. Tam kjer bo Ojdip umrl, tisto mesto bo srečno, brez tegob. Umrl je v Tebah. Na kolonu ga spremljajo boginje sprave, Evmenide, to so Erinje, zlobne boginje, ki se spremenijo v dobre tako imenovane Evmenide. Te boginje*

Ojdipa umijejo, nadene si mrtvaško haljo, hčeri mu pomagata, vse objokujejo njegovo smrt. Ko je to opravljeno, zaslišijo strašansko grmenje. V njem se sliši klic: »Hej ti Ojdipus, kaj kaniš, že vse predolgo odlašajš« Evmenide so mu pravile, naj že enkrat odstopi od sveta. Vsi so se zgrozili, nakar nastopi silna svetloba. Nič več se ni videlo, nihče ni mogel videti, kaj se je zgodilo. O tem poroča glasnik (to, kar ni vidno na odru, povejo glasniki, smrti so tudi za odrom). Glasnik vidi, česar človeško oko ni moglo videti. V tej svetlobi že sam srh sporoča, da se je Ojdip obrnil k zemlji in nebu – bogovom na Olimpu (1645). Mož je odšel v zemljo ali nebo. Na tem kolonu se pokaže, da je bila prerokba napačna. Ojdip je legel k materi Zemlji in spal pri njej. To je ta prerokba. Šele zdaj spi s svojo materjo. Uboj očeta Laja tudi ni bil umor. Ta uboj je ritual, žrtvovalni boj s svojim očetom, kraljem, bazilejem, da ga lahko nasledi. To je darovanje očeta, da bi sin lahko postal naslednik. To Ojdip ugotovi šele pred smrtjo. Ojdip se je vrnil na točko, kjer je ušel smrti in čeprav je slep, je v svetlobi dosegel razsvetljenje. Ni več potreboval svojih oči, ki so ga vodile po napačni poti. Svet je bil sklenjen, da je bil vrnjen nazaj v mit, s kjer si ga je Sofokles sposodil za literarnega junaka. Preden je Ojdip odšel na drugi svet, je atenskemu kralju Tezeju povedal skrivnost. Ta skrivnost se je prenašala iz roda v rod. Ta njegov konec je teofenija – vstajenje boga. Ojdip je vrnjen nazaj v mit. Ni več literarni lik in ni več zanimiv za literaturo (Krst pri Savici; Prešeren napisal, da naj pevec drug opeva to veliko ljubezen, ni vedel kako to opisati). Sofokles Ojdipa v tej tragediji reši tragičnih tegob, ker jih ne zna opisati. Ideja o Ojdipu je pogosto povezana s tistim kar Ojdip predstavlja, ko prihaja v Tebe. Ta Ojdip, mit, je nastal iz zemlje (Engidu, Gilgameš, Adam.. vsi so doživeli združenje z zemljo), doživel je združenje z mati Zemljo, spomladi je postala plodna, pozimi pa je v njej doživljal muke.

- *Prepoznanje je nasprotje hamatije, Ojdip nima več greha, je očiščen, odrešen. Njegovo izmučeno telo postane sveto. Ob smrti ve vse, njegova moč je svetloba. Doživi anagnorisis – prepoznanje. Na begu s Korinta noč ne ve, a na koncu ve vse.*
- *Ojdip se odpravi proti Tebam, istočasno pa gre Laj, za katerega ne ve da je njegov oče, iz Teb, na božjo pot. Na razpotju se srečajo. Ojdip se kralju ni želel umakniti, zato ga ošvrkne z bičem. Ojdip začne bežati, teče tako hitro, da ga nihče ne more ujeti. Ko izčrpa vojake, jih začne ubijati. Gre za izčrpavanje. Ubije vso spremstvo in kralja, razen enega pastirja, ravno tistega, ki je Ojdipa nesel iz Teb. Ta naj bi šel poročat, kaj se je zgodilo. Po uboju Ojdip pravi, da je mesečev brat, primerja se z brati meseci, Kreon ga primerja s Soncem. Ob polni luni prireja plese, živi po cikličnih načelih vegetacije (1082), on je veliki, ki reši Tebe tegob s svojim prihodom.*
- *Ko pride do Teb, tam sedi Sfinga, pošast, ki požre vsakega človeka, ki ne zna odgovoriti na njeno vprašanje. Dolgo časa je Tebancem onemogočala raziskovanje, jih je slepila, kdo je ubil Laja, saj je z njenega stališča bil ta umor ritualni umor (je iz mitskega časa, cikličnega časa), ki ga ni treba sodno kaznovati. Razkritje umora pomeni padec Sfinge. Umor ni razumljen kot ritualni umor, temveč brutalno tolovajski umor, zločin.*
- *Ojdipu zastavi uganko, ki se glasi: »Zjutraj hodi po štirih, opoldne po dveh, zvečer po treh.« Ojdip si je upal odgovoriti na vprašanje zato, ker prihaja kot junak. Znotraj mitskega sveta zmota ni možna, v zgodovinskem času pa je. Ojdip odgovori, da je to človek, saj se otrok plazi po štirih, odrasel hodi po dveh, starcu pa je palica za tretjo nogo. Sfinga se vrže v prepad, čeprav z njene strani odgovor na vprašanje ni bil pravilen. Ojdip je na vprašanje lahko odgovoril samo s človeškega vidika, antropocentričnega, zgodovinskega središča. Tu spregleda teocentrizem, središče bogov. Uganka je bila postavljena teocentrično. Ojdip se je odločil, da bo na laž*

postavil bogove. Sfinga sprašuje po treh vegetacijskih obdobjih – pomlad, poletje, zima (takrat so imeli samo tri letne čase), ne človeških obdobjih, mladost, zrelost in starost ali jutro, opoldan in večer. Ker Sonce kroži, se vsak večer združi z materjo Zemljo, se vsak večer oplodi in je nesmrtno. (1214) Ojdip sam postane uganka. Nazadnje zavil ga je novi čas, linearni čas, ne pozna več ustajenja od mrtvih, kot nasprotje brezčasia. Zato gre Ojdip sedaj namesto v brezčasni svet v svet, v katerem pade v samo trpljenje. Ni več ustajenja, sreča, nesreča, sreča, nesreča, sreča.. Ojdip ima za odgovor človeka, ki je neodvisen od boga, svoboden. Je pa računal na to, da bo odgovoril narobe in tako ušel prerokbi. Jokasta mu je rekla, da kaj vse so že prerokovali, pa se ni uresničilo.

- S tem, ko Sfinga pade, se pogrezne v zemljo in v Tebah pride do razuma. V razumevanju sveta je središče človek. Padec Sfinge pomeni zmago logičnega razmišljanja, vendar za Ojdipa, usoden. Tebe postanejo zgodovinsko mesto v katerem sta smrt in življenje, Tebe bodo umrle. Sfinga je bila tebanski patron – zaščitnica mesta. Po njenem padcu se Tebe spremenijo iz varnega v nevarno mesto, znotraj katerega je Ojdip propadel. To je njegov drugi vstop v Tebe, čeprav misli, da je v Tebah prvič. Čas Teb, v katerega vstopa Ojdip, je čas ljubimcev in zakonskih zvez, mesto herojskosti in ne samooplodila. Ljudstvo ga ima za boga, ker jih reši pred Sfingo in kugo, ki je nastala po Sfinginem padcu. Ojdip, ki pride kot bog, je sedaj tragičen.
- *To je najbolj tragičen lik. Trpi dvojno, kot ukinjen bog in tragični človek, kar je najhujše. Ritual se pred nami razkrajja, tragični lik v nas vzbudi strah in sočutje. To je šele duhovna tragedija, v nas se zgodi katarza. Junak umre namesto nas, da bi mi bili odrešeni.*
- Pred njim ljudstvo kleči, nosi mu oljčne vejice s kosmiči volne, kot bogu (ni vreden klečanja, ker je navaden človek, zato Ojdip prestopi v pobožnost in dokaže, da je poleg oteklonogega najbolj bedni dvonožec, ki se poskuša vrniti v ritual po milosti avtorja). Ojdip je rešitelj Teb. Sveta poroka – Sacer ludus, v smislu Zevsa in Here, kjer je Joaksta v vlogi boginje. Ojdip ji pravi, da bo v njeno brazdo polagal svoje seme. Vse to kaže, da se nesreča, ki doleti Tebe, ne razume samo v govornem smislu, ampak se pojavi zato, ker se Joaksta in Ojdip nista mogla združiti naravno, bilo je incestno, dobila štiri otroke, ki so jalovi.
- Ko Jokasta ugotovi, da je njen mož njen sin, pravi Ojdipu naj ne dreza naprej, naj pusti na miru te stvari. Svoje ugotovitve noče deliti z Ojdipom. Ženske prej spoznajo resnico kot moški. Jokasta odide v spalnico, intimni prostor, kjer so nastali otroci, in pravi, da je ne bodo več videli. Ojdip odide v spalnico pogledat, kaj se je zgodilo z Jokasto. Sama se je obesila, to je način, na katerega se ubijejo ženske, da pretrgajo vez z zemljo, s tem, ko visijo. (Antigona umre po moško, z bodalom si vzame življenje) Ojdip vidi nihajočo ženo, vzame ji sponko z obleke in si iztakne oči. Šele takrat uvidi vse. Ojdip najprej prepozna uresničenje prerokbe in šele potem, ko se je uresničila, je odločal, kaj bo počel s svobodo. Svoboda pa pomeni odgovornost. Tujo krivdo je priznal kot lastno, priznal, da je tej krivdi dodal svoj davek. Zato se odloči za samooslepitev in izhod iz Teb. Njegova subjektivna krivda bi si zaslužila nagrado, vendar se samokaznuje. Ne vzame si življenja kot Jokasta, temveč živi do častne smrti. Kot je Ojdip napačno razumel Sfingino uganko, napačno razume tudi Jokasto. Vidi jo kot boginjo rodnosti, rodno kralju. (Tudi Oziris naj bi se združil z materjo in Rigvideh prav tako) Jokasta ni bila več boginja, temveč Tebanska kraljica, navadna ženska, ki dvomi v

prerokbe, kar je huda pregreha. Jokasta ne verjame, da bogovi obstajajo, medtem ko Ojdip verjame. Poročila se je kljub temu, da ni vedela ali je njen sin res mrtev.

- Kralj Ojdip se začneja z zaznanilom, pojavi se na vhodu palače, svečeniki in Tebanci klečijo in prosijo kralja za pojasnilo. Oblečeni so v belo, nosijo mu oljčne vejice s kosmiči volne. Doletele so jih štiri nesreče. Seme v kali na polju ne izrodi, živali umirajo, ženske ne rojevajo, zemlja je neplodna. Ob kugi gre za mrtvo zemljo, živali in otroke, (24). Prepričani so, da bo rešil tudi to uganko, tako kot je tudi Sfingino. A ker prve ni mogel, ne bo tudi te o kugi. Za te nesreče je kriv kralj, kot božji poslanec. Če je ta kralj brez slabosti, njegovo mesto uspe. Če pa odide na krivo pot, mesto doživlja nesrečo, nekaj gnilega. Ko ljudstvo doživlja nesrečo, je treba kaznovat krivca, ta pa je kralj. Tisti, ki je bil najboljši je sedaj najslabši. Po Ojdipovem mnenju je nekdo na glavo postavil kozmični red, mesto je treba očistiti gnusobe, odkriti je treba tistega, ki je kriv za vse in ga izgnat, da odnese zlobo iz mesta ven. V mestu je že tako hudo, da se tega ne da več prenašat. Ker je Ojdip bog, jih lahko reši. Med njimi je Zevsov duhovnik, ki prosi v imenu vseh za pojasnilo. Gre za praznik pomladi, mesec maj, pred začetkom žetve. Od udeležencev se zahteva pogače, vrče z različnimi semeni in darovi zemlje (Pri Črtomirju isto) Na oljčnih vejicah so stekleničke olja in vina. Te lovorjeve in oljčne veje nosijo dečki. Odlagajo jih na svetišče, ko pa jih odnesejo, jih obešajo na vrata in pojejo, da bi tako odgnali lakoto. Do lakote ne pride, če je mesto čisto in brezmadežno – katartično. To pomeni praznovanje praznika in grešnega kozla. Ojdip je že na začetku določen z umazanostjo in mora bit izgnan, vendar tega noben ne reče. Ojdip pravi, (59-64), da on najbolj trpi, ker trpi namesto vseh in še zase, nosi težo trpljenja in umazanije za vse. Kralj kužnih Teb je določen za žrtvenega kozla, ki bo žrtvovan za mesto, obred.

- Ojdipovo življenje:

1. *Ojdip kriv brez krivde: Od rojstva do odhoda iz Korinta. Določa ga usoda, ni kriv, da se je rodil in ni kriv za to, kar mu je bilo prerokovano. Na svet prinese prirojeno krivdo.*
2. *Ojdip kriv s krivdo: Od vstopa v Tebe in do samooslepitve. Prerokba se mu že dogodi, vendar on nekaj doda prerokbi. Začne raziskovat, kdo je ubil kralja Laja, kar mu ne bi bilo treba, mirno bi lahko živel naprej. Vendar je Sofokles želel, da odkrije samega sebe. To je pa zdaj njegova krivda, sam se je za to odločil.*
3. *Ojdip, ko znova ni kriv: Od odhoda iz Teb do skrivnostne smrti na Kitajronu. Vrne se tja, od koder je prišel, zaokroži življenje.*

- Dve Ojdipovi odločitvi:

1. *Odloči se, da bo odšel iz Korinta. To ni njegova volja, a misli da je. To je pri vseh junakih. (Agamemnom žrtvuje hči, to mu je bilo prerokovano. Mora jo ubiti, če želi z vojsko naprej. On se želi odločiti po svoji volji. Vseeno se odloči, da jo bo ubil, vendar je prepričan, da se je za to odločil sam, zato tudi sprejme odgovornost, čeprav so ga v to prisilili bogovi. ETHOS – notranja odločitev, domnevna svoboda, ki si jo zamisli človek)*
2. *Odločitev, da bo poiskal morilca kralja Laja, hamarhija – daje prerokbi dejanja, ki jih ne bi bilo treba.*

Obe odločitvi, ena plod prerokbe, druga pa popolnoma njegova, sta ga spravili v božje prekletstvo, kateremu je dodal še svoje prekletstvo. To lahko stori kot človek, ki se postavlja v središče sveta. On ni samo tisti, ki je ubil svojega očeta in se poročil s svojo materjo – objektivna krivda, ampak je tudi tisti, ki je to spoznal – subjektivna krivda. Zborovodja komentira (1230), da je najhuje to, da spozna, da je to storil sam

po svoji volji. V trenutku, ko to spozna, se iz šepajočega človeka s prebodlimi nogami spremeni v človeka, ki je tudi subjektivno kriv. Naredi sklep, da on ni kriv, a je vzel nase odgovornost za sojo svobodo. Na lastno krivdo je vezano njegovo ime, etimološka rešitev. To ni tisti, ki ima otekle noge, ampak je OJ-DI-POUS. Pokaže se nam v novi etimologiji imena, DI-POUS pomeni dvonožec, OJ pomeni krik, tragično življenje. Ojdip je postal glavni igralec v Sfinjginem odgovoru, tragični dvonožec. Ko na koncu v sebi spozna tujca, ki je vladal Tebam, zavrženega rojenca, sam sebe ponovno odžene iz mesta. To je popolnoma v naši luči.

- Jokasta: Pri ženskah je vstajenje od mrtvih rojevanje. Njeno okrilje so zemlja, posoda in jama. Če je res, da se ženska ponovno rodi, ko rojeva, je to njej odvzeto, ker rojeva iz incesta, jalove otroke, kot da sploh ne bi rojevala. Svojo prerokbo Ojdip označi kot gnusno dejanje. Jokasta je primerjava z zemeljsko brazdo, Ojdipu pa seme ne vzkali in materi umirajo nerojeni otroci. Njeno rojevanje je najprej zoper bogov, potem pa še gnusno. Jokasta, kot rodovitna ženska, je prisiljena roditi štiri otroke, ki bodo odcveteli neporočeni in brez svojih otrok. V Joaksti je združil mater in ženo, s čimer je pomešal tri generacije svoje rodbine.
 1. Če je tragično zajeto v prerokbi, potem obstaja možnost, da se ji lahko izognemo.
 2. Če se ji lahko izognemo, potem ni bila mišljena resno.
 3. Če ni bilo mišljeno resno, zakaj bi se temu izogibali?Čeprav je Ojdip razmišljal svobodnjaško, se je kljub temu odločil za beg, Jokasta pa te tri hipoteze izpelje.

- Za Ojdipa je krušni oče nezanimiv, torej pripada svetu, kjer je pomemben biološki oče. Tudi kralj Laj, ni bil več kralj naroda in oče vseh Tebancev, temveč le Ojdipov oče.